

A madárnyelvről. Arany János: Jóka ördögének (1851) V. részében Jóka evvel a bűvös mondással kergeti ki az ördögöt a király lányából:

Turgudorgod mirgit forgogargadtárgál :
 Argadörgősorgom margagargadtárgál ?
 Targakargarorgodj hárgát korgomarga,
 Irginerget arga porgokorgolbarga !

Jegyzetben a költő ezt az észrevételt fűzi hozzá: „Az úgynevezett madárnyelven“. Erről a nyelvről semminemű grammatika nem ad ugyan felvilágosítást, de ismeri minden gyerek s Jóka boszorkányos ígéit rögtön lefordítja jó magyarra :

Tudod, mit fogadtál:
 Adósom maradtál ?
 Takarodj hát, koma,
 Innet a pokolba.

Mikor a minap Gombocz Zoltán cikkét olvastam a nyujtott szóalakokról (MŇy. XII. 385), rögtön eszembe ötlött, hogy a mi gyerekkori madárnyelvünk voltaképp nem egyéb, mint a szónyujtásnak egyik faja, avval a különbséggel, hogy a nyujtás nem szorítkozik az első szótagra s az *i*, *u*, *ü* magánhangzókra, a toldalék mássalhangzó pedig nem csupán *l* és *r*; hanem megnyúlik, jobban mondva megismétlődik minden szótagban a magánhangzó, legyen az bármelyik: *a—a*, *e—e* stb. s a megismételt hangzó közé szűrünk valamely mássalhangzót, sőt mássalhangzócsoportot is, leginkább *v*, *m*, *l*, *lm*, *rd*, *rg*-t. Így például lesz *a*: *ava*, *ama*, *ala*, *alma*, *arda*, *arga*; *e*: *eve*, *eme*, *ele*, *elme*, *erde*, *erge* stb. Tudtommal az egyszerű toldalékhang mindig folytonos hang, vagy folytonos hanggal kapcsolt pillanatnyi hang; én legalább nem emlékszem arra, hogy *k*, *t*, *p*, *g*, *d*, *b* stb. előfordult volna mint toldalékhang. Jóka verse eszerint a következő módon alakulhat:

Tuvudovod mivit fovogavadtával:
 Amadómósomom mamaramadtámál?
 Talakalarolodj hálát kolomala,
 Hminelmet alma pordokordolbarda.

A szótagok nyújtásának játékos volta itten világosan szembetűnő, hiszen a *madárnyelv* főképen a gyermek játszi ösztönének szolgál. Jókai azonban megteszi titkos nyelvnek is a magyarul nem jól értő idegen füle számára a *Lőcsei fehér asszonyban* (1884; 28. fej. Nemz. Kiad. 72. k. 90. l.): „— Héj, atyafiak! szólt Andernach lovag . . . Kinek a hintaja ez? — A kovácslegények egymás között *szarkanyelven* beszéltek, azon felelt az egyik a kérmezőnek vissza: „Ergeb kérgédírgi kurgutyarga bárgánjarga.“ — A lovag nagyot bámult rá: hisz ezek tatárul beszélnek. Pedig azt teszi az, ha a szarkacsérgést kiveszszük belőle, hogy „eb kérdi, kutya bánja!“

Torkos Sándor: A magyar nép szójátékairól írt cikkében (Koszorú, 1864. I. 451), még egy módját említi a madárnyelvnek, t. i. hogy a szótagok *elé* tesznek *ko* szótagot, úgy hogy Jókai mondókájának utolsó sora: „innét a pokolba“ így hangzik: „*Koinkonét koa kopokokolkoba*“.

Talán ilyen játszi szónyújtás van más gyermeknyelvi szavakban is, például a kiolvasó mondókákban, melyeknek eredete mindenesetre a számsor: „Egy, kettő, három, négy — te kis kutya hová mégy? . . .“, de aztán játszi módon, sokféleképen módosul, többi közt ilyen nyújtás-szerűen is: „[Egyem, kettem] > Egyedem, begyedem; — Ededem, bededem; — Egedem, begedem; — Egyedelem, begyedelem; — Egyedérem, begyedérem“ stb. (vö. Kiss Áron: Gyermekjátékok. 1891. 26. l. sk.). Igaz ugyan, hogy a folklore épp erről az „Egyedem, begyedem“ kiolvasóról kimutatta, hogy Kínától Wales legnyugatibb szegélyéig, az egész ó világban megvan, tehát eredetére aligha magyarázható magyaroknak.